

Актуальні проблеми управління корпораціями в Україні

Розглянуто проблеми корпоративного управління на сучасному етапі розвитку економіки України. Проведено аналіз найбільш істотних проблем більшості українських підприємств. Запропоновано шляхи подолання основних проблем управління корпораціями.

The article deals with the problems of corporative management in modern stage of economics development in Ukraine. Analyses the most important problems majority Ukrainian enterprises. Ways are suggested for the development of integrated corporative structures in Ukraine.

Українські підприємства на сучасному етапі функціонують в умовах становлення ринкових відносин в економіці. За роки впровадження сучасних економічних реформ підприємці зіткнулися з чималими проблемами, насамперед, це стосується господарювання в нових економічних відносинах, пов'язаних із зміною форми власності. Зокрема, суттєвим недоліком є відсутність достатніх економічних знань для управління підприємствами в нових – ринкових умовах, переходу до таких нових форм господарювання та управління як корпоративне.

Зацікавленість у розвитку корпоративного управління виникла одночасно з розповсюдженням акціонерних форм організації господарювання, але реально значимість цієї проблеми постала наприкінці 90-х років, коли погодження різновекторних інтересів новоутворених співвласників викликалось потребами забезпечення прозорого економічного середовища і сприятливого інвестиційного клімату. Одночасно, товариство не може розраховувати на довіру інвесторів та надходження зовнішнього фінансування, якщо воно не вживає заходів щодо запровадження ефективного корпоративного управління, а саме, належного захисту прав акціонерів, надійних механізмів управління та контролю, відкритості та прозорості у своїй діяльності.

Тому, проблеми, висвітленню яких присвячена стаття формулюються як раціоналізація структури акціонерного капіталу і корпоративного управління в постприватизаційний період функціонування вітчизняних підприємств, що, в свою чергу, стає прямим фактором росту інвестиційної привабливості підприємств для зовнішніх інвесторів.

Наша мета - з'ясувати значення для економіки України корпоративного управління на сучасному етапі розвитку, а також визначити особливості вітчизняних корпоративних відносин в сучасних умовах економічного середовища, проаналізувати проблему становлення корпорацій в Україні та рівня запровадження світового досвіду в цій сфері економіки.

Розгляд проблем корпоративного управління в Україні на сучасному етапі розвитку економіки є дуже актуальним, бо саме механізм ефективного корпоративного управління значно розширює можливості залучення інвестицій, сприяє зростанню продуктивності й конкурентоспроможності підприємств.

Серед ключових проблем у розвитку корпоративного управління в Україні, на наш погляд, варто зазначити:

- проблеми у напрямі правового забезпечення розвитку корпоративного управління;
- проблеми зв'язані із захистом прав акціонерів;
- проблеми вдосконалення системи розкриття інформації про діяльність АТ;
- проблеми у напрямку формування та розвитку культури корпоративного управління.

Питання розвитку корпоративне управління в останні роки широко обговорювати у міжнародному і вітчизняному бізнес-середовищі. На формування представленого підходу до розуміння та вирішення викладених в даній статті питань найбільший вплив чинили роботи наступних науковців: Бельтюкова Е.А., Волкової В.М., Єпіфанова А.А., Жданова С.А., Кірейцева Г.Т., Ковальова О.І., Ковальова В.В., О.П.Крайника, Кудрявцевої А.А., Масахіто А., Могілевського С.Д., Стоянової Е.С., Функа Я.І., та інших.

Однією з головних та важливіших проблем, на нашу думку, є багатогранність поняття “корпоративне управління” та не розуміння багатьма директорами українських підприємств важливості сукупності усіх “граней”, адже тільки в такому разі можна говорити про ефективне використання корпоративного управління.

Отже, ми вважаємо необхідним враховувати наступні тлумачення поняття корпоративного управління:

1. Згідно з визначенням Світового банку, корпоративне управління (Corporate Governance) – це система виробничих та призначених органів, які здійснюють управління діяльністю відкритих акціонерних товариств, що відображає баланс інтересів власників і спрямована на забезпечення максимально можливого прибутку від усіх видів діяльності відкритого акціонерного товариства в межах норм чинного законодавства.
2. Згідно російського законодавства, корпоративне управління – це вид господарського управління корпоративними об'єднаннями, основними функціями якого є стратегічне планування розвитку входових в корпорацію господарських одиниць та корпорації в цілому, досягнення конкурентних переваг на ринках нової продукції та традиційних ринках, забезпечення стійкого зростання продуктивності труда, вдосконалення організаційної структури корпорації та комунікаційних відношень між її елементами та зведення їх в відповідність зі змінами у сфері виробництва та умовами ринку.
3. Згідно з “Принципами корпоративного управління України”, у широкому розумінні, корпоративне управління розглядається як система, за допомогою якої спрямовують та контролюють діяльність товариства.

Таким чином, в разі ефективного впровадження корпоративного управління, воно повинно виконувати наступні дуже важливі для сучасного виробництва комунікаційні функції, координувати виробничі зв'язки підприємств, які входять до корпорації, фінансові розрахунки між ними, управляти процесами інвестування, добиватися зростання якості продукції, виробляти необхідну кооперацію виробництва, впроваджувати раціональну спеціалізацію підприємства.

Однак, розуміння сутності корпоративного управління далеко не єдина проблема сучасних корпорацій. Так, однією з гострих проблем є створення механізмів ефективного захисту прав та законних інтересів акціонерів, особливо дрібних.

Річ у тому, що “проблема корпоративного управління полягає у вирішенні питання нагляду і контролю за діяльністю управлінського персоналу в умовах, коли

функції управління та володіння корпорацією знаходиться у певному протиріччі в силу “розпорошеності” акціонерного капіталу”(Колін Мейер - професор Оксфордського університету). За умов, коли одні особи володіють підприємством, а інші – ним управляють, питання захисту прав інвесторів та запровадження належного контролю за діяльністю осіб, які використовують отримані підприємством інвестиції, набувають надзвичайної актуальності. Те, що в Україні заплющують очі та намагаються не помічати цієї проблеми, на практиці призводить до зловживань менеджерів та чисельних порушень прав інвесторів, що, в свою чергу, негативно впливає на розвиток інвестиційних процесів, інвестиційний клімат та імідж країни [1] .

Варто нагадати, що відсутність цивілізованих відносин між менеджерами та інвесторами є однією із характерних ознак сучасного стану корпоративного управління в Україні. Для України традиційними стали такі порушення, як вимивання активів, трансфертне ціноутворення, нехтування та порушення майнових прав акціонерів під час реорганізації товариств та в процесі придбання акціонерним товариством власних акцій тощо. Показовим також є те, що саме товариства є одним із злісних правопорушників на фондовому ринку України. Так, за даними звітів ДКЦПФР, найбільший відсоток правопорушень законодавства зафіксований саме у діяльності товариства.

Очевидним є те, що в Україні один із головних принципів корпоративного управління – “товариство для акціонерів” – існує у перекрученому вигляді – “акціонери для товариства, а товариство для менеджерів”.

Все це обумовлює високий інвестиційний ризик та недовіру інвесторів як зовнішніх, так і внутрішніх до фондового ринку України і суттєвою перешкодою на шляху залучення інвестицій, необхідних для економічного зростання України. Підтвердженням цьому є те, що Україна має один із найнижчих показників залучення прямих іноземних інвестицій (Україна займає 95-те місце у світі за індексом залучення іноземних інвестицій, розрахованим UNCTAD), а її фондовий ринок залишається суто номінальним та не виконує своєї головної функції – мобілізації фінансових ресурсів.

На наш погляд, необхідно враховувати, що підприємства перехідного періоду – це підприємства вже не соціалістичні, але ще не ринкові. При цьому важливою особливістю є те, що ці підприємства змушені працювати в умовах, які постійно змінюються, що суттєво ускладнює прийняття стратегічних управлінських рішень.

На нашу думку, одним із можливих шляхів вирішення цієї проблеми є застосування так званого “інститут незалежних директорів”, який призначений забезпечити об’єктивний та високопрофесійний контроль за діяльністю менеджерів з боку ради та ефективно управління компанією в інтересах усіх її власників; широко використовується в міжнародній практиці та розглядається як один з основних механізмів удосконалення системи корпоративного управління, а “незалежність” члена ради директорів розуміють, по-перше, як незалежність від топ-менеджерів компанії і, по-друге, як незалежність від будь-яких значних акціонерів [2]. Але, незважаючи на широке застосування як на Заході, так і на Сході, зокрема в Росії, інститут незалежних директорів є мало відомим в Україні. Часто рекомендації стосовно використання інституту незалежних директорів в Україні стикається з нерозумінням, а іноді з відкритим негативним ставленням та неможливістю застосування в рамках чинного законодавства, так, важко уявити членів спостережної ради, які були б об’єктивно незалежні як від членів правління, так і від акціонерів, тим більш, що їх вибирають з числа акціонерів. Проте положення чинного законодавства не є абсолютною перешкодою для застосування інституту незалежних директорів в Україні, так,

володіння особою всього однією акцією товариства вирішує проблему акціонерного статуту члена ради.

Набагато суттєвішою є проблема досить поширеного уявлення про те, що член спостережної ради є виразником виключно інтересів акціонерів, голосами яких він обирається до спостережної ради. Спостережна рада повинна перш за все розглядатися як механізм балансування інтересів заінтересованих осіб, для забезпечення довгострокового економічного добробуту товариства. Першим кроком до цього стало прийняття ДКЦПФР принципів корпоративного управління для акціонерних товариств, в яких, відображено концепцію “незалежних директорів”.

Отже, присутність незалежних директорів у складі ради сприяє підвищенню інвестиційної привабливості компанії, вони спроможні забезпечити більш якісний, більш ефективний та більш професійний контроль за діяльністю правління з боку ради, що, у свою чергу, робить інвестицію в ту чи іншу компанію більш захищеною. Зокрема, це актуально для компаній, акції яких знаходяться в лістингу закордонних, зокрема, американських, фондових біржах, або, для тих, які збираються виходити на міжнародні ринки капіталів.

Отже, незважаючи на те, що в Україні спостерігається значний прогрес в усвідомленні важливості ефективного корпоративного управління і запровадженні заходів, спрямованих на покращення механізмів захисту прав акціонерів сучасний стан корпоративного управління в Україні характеризується низьким рівнем корпоративної культури, невідповідністю існуючої практики корпоративного управління загальноприйнятим принципам, недостатністю координації дій органів державного управління у сфері регулювання корпоративних відносин. Тому в сучасних умовах необхідним є розвиток корпоративних відносин, що сприятиме залученню інвестицій в економіку України, розвитку фондового ринку та зростанню національного багатства. Наразі

З погляду на все вище сказане важливими є наступні висновки:

- використання закордонного досвіду, концепцій та технологій може принести більшу користь тільки в тому разі, якщо це дійсно прогресивний досвід та якщо він використовується з дотриманням окремих умов, в яких знаходиться окреме підприємство;
- в сучасних умовах підприємствам вкрай необхідне інструмент, який дозволить використовувати ресурси як мово більш практично та економно;
- управлінські системи(методики, комп'ютерні програми) повинні бути достатньо гнучкими, щоб вони змогли бути адаптовані по мірі необхідності, при різного роду змінах “зовнішнього оточення”.

В цих складних економічних умовах, загальним напрямком підвищення ефективності управління можна визначити як необхідність переключення уваги керівництва та спеціалістів підприємств з завдань організаційно-технічного характеру на організаційно-економічні завдання. При цьому слід враховувати як стратегічні цілі розвитку підприємства, так і локальні проблеми, породжені нестабільністю тих зовнішніх умов, в яких підприємство повинно працювати. Також слід враховувати необхідність підвищення реальної зацікавленості робітників підприємства в кінцевих результатах його діяльності.

Як же слід вирішувати ці задачі?

Перш за все, необхідно впровадження та освоєння відповідних інструментів для рішення економічних завдань. Для успішного рішення поставлених завдань необхідна серйозна перепідготовка управлінського персоналу (керівників та

спеціалістів) для підвищення їх кваліфікації та проведення її в відповідності з новими економічними умовами. При цьому важливими є не тільки нові економічні, математичні, інформаційні знання, але й психологічна переорієнтація, яка дозволить подолати стереотипи, відмовитись від переживши себе форм та методів роботи.

Для досягнення високого рівня ефективності системи корпоративного управління, яка дозволяє інвесторам бути впевненими у тому, що керівництво товариства розумно використовує їх інвестиції для фінансово-господарської діяльності і, таким чином, збільшується вартість частки участі інвесторів в акціонерному капіталі товариства необхідно також дотримуватися співвідношення фінансового та корпоративного управління.

Отже, для поліпшення ситуації, яка склалася, необхідно визначити: чи потрібні українським підприємствам інвестиції, чи потрібен Україні ліквідний, надійний, прозорий та справжній фондовий ринок, чи актуальні для України, третина населення якої є власниками акцій, питання захисту прав акціонерів? І, якщо відповіді на ці питання є позитивними, наступним кроком повинні стати:

- зміна погляду на акціонерне товариство як товариство однієї особи – його менеджера та зосередження належної уваги на захисті прав інвесторів;
- усвідомлення неможливості вирішення всіх проблем корпоративного управління виключно на законодавчому рівні та запровадження національних принципів корпоративного управління, які містять ключові засади щодо якісного та прозорого управління акціонерним товариством відповідно до міжнародних стандартів, не як рекомендовані, а як обов'язкові для виконання;
- спрощення доступу до фінансової інформації; запровадження обов'язкової щоквартальної звітності товариства перед ДКЦПФР і визначення порядку доступу акціонерів та інших заінтересованих осіб до інформації про акціонерне товариство;
- звернення по допомогу до спеціалістів, наприклад, радників проекту МФК “Корпоративне управління в країні”, що свідчатиме про те, що АТ розпочинають врегульовувати питання корпоративного управління вже не тільки під час скандалів чи конфліктів, збитковості чи при виникненні інших фінансових проблем, а й за їх відсутності, керуючись виключно розумінням необхідності підвищувати рівень корпоративного управління та вдосконалювати систему фінансового менеджменту. Що, у підсумку, не лише страхує їх від виникнення можливих проблем, а й сприяє оптимізації діяльності АТ та підвищенню його прибутковості;
- поповнення внутрішніх нормативних актів положеннями, котрі свідчать про захищеність міноритарних акціонерів.

Тільки за таких умов можна створити таке правове поле та умови функціонування і розвиток підприємства, інвестиційних процесів, проведення ринкових реформ в Україні, які, в свою чергу, сприятимуть розвитку корпоративного управління, підвищенню ефективності діяльності акціонерних товариств, захисту прав акціонерів та створенню сприятливих умов для залучення інвестицій в економіку України.

Використана література:

1. Віктор Горбатенко “Боротьба за місце під сонцем, або формування “ефективного” власника по-українськи” // Круглий стіл №1-2(4-5)січень-лютий 2003 - с.4-6
2. Ірина Коцько ““Незалежний директор” - примха чи необхідність” // Круглий стіл №1-2(4-5)січень-лютий 2003 - с. 7-1